

Ausztria és Magyarország új határa, (1919–1921)\*

A szövetséges hatalmak és az új Osztrák Köztársaság között Saint-Germain-en Laye-ben 1919. szeptember 10-én aláírt békeszerződésben utóbbi véglegesen lemondott az Osztrák–Magyar Monarchia minden olyan területének jogáról, amely kívül esett a számára újonnan megállapított határokon. Az osztrák nemzetgyűlés 1919. október 17-én ratifikálta a békeszerződést s az 1920. július 16-án lépett életbe, szentesítvén a Habsburgok monarchiájának összeomlását. A szerződés 27/5-ös cikkelye kimondja, hogy Magyarország át kell engedje Ausztriának azt a mintegy 30 km szélességű területsávot, amelyet északon a Duna és délen a Mura határol. Ezt a 4114 km<sup>2</sup> nagyságú, 297 000 lakosú területet – 218 000 németajkú, 47 000 horvát, 26 000 magyar és 6000 cigány – el kell csatolni Moson, Sopron és Vas megyéktől.

Már a bécsi kormány két évszázaddal korábban saját területéhez kívánta csatolni a részben németlakta Pozsony, Moson és Sopron megyéket, cserében a császári sereg által az 1716–18-as osztrák–török háború során felszabadított dél-magyarországi területekért.<sup>1</sup> Az 1919-es békekonferencia vitái során a csehszlovák küldöttség olyan korridor létrehozását kérte, mely Ausztriát elválasztaná Magyarországtól, Csehszlovákiát pedig összekötné Jugoszláviával és utat nyitna a tengerhez is. Ezt a korridort Moson, Sopron és Vas megyékből, valamint Zala megye területének nagyobb részéből hozták volna létre.<sup>2</sup> Az 1920. június 4-én aláírt, és ugyanazon év november 13-án ratifikált trianoni szerződés megerősítette a saint-germaini szerződés által kijelölt nyugat-magyarországi terület Ausztriához csatolását. De a budapesti kormány megbékélni nem tudván a trianoni szerződéssel rákényszerített jelentős területi veszteséggel, 1920-tól revíziós politikát folytatott, és megkísérelte megtartani Nyugat-Magyarországot. Ausztriának csak akkor sikerült elfoglalnia az új tartományt, melyet ettől kezdve Burgenlandnak neveznek, miután – számos komoly nehézséget követően – elfogadta az olasz kormány döntőbíráskodását és beleegyezett egy Sopron környéki népszavazás megtartásába.

*A békeszerződések előírásai és a tényleges helyzet*

A szövetségeseknek az a döntése, hogy Nyugat-Magyarország egy részét Ausztriának adják át, heves reakciót váltott ki a magyar közvéleményből, és a budapesti kormány minden eszközzel arra törekedett, hogy ezt a vidéket megtartsa. Ennek érdekében gróf Teleki Pál miniszterelnök titkos tár-

\* Nyugat-Magyarország kérdésével a hazai feldolgozások behatóan foglalkoznak. Az itt közölt tömör tanulmány francia szemszögből és francia forrásokat megszólaltatva új oldalról gazdagítja ismereteinket.

<sup>1</sup> *Jean Nouzille*: Le prince Eugene de Savoie et les problèmes des confins militaires autrichiens 1699–1739. These de doctorat d'Etat. Strasbourg, 1979. 721–722.

<sup>2</sup> *Etienne Czakó*: La vérité sur les délibérations préliminaires du traité de Trianon, Budapest, 1934.; *B.K. Both*: La Tchecoslovaquie a la conférence de la paix. Különlenyomat a Nouvelle Revue de Hongrie 1937 februári számából. A részletes adatokat l.: Magyarország történeti kronológiája III. kötet, 1848–1944. Bp., 1983. 873.

gyalásokat folytatott a francia, az olasz, a lengyel és német kormánnyal.<sup>3</sup> Magyarország ekkor rokonszenvet élvezett Párizsban, Rómában, sőt még Bécsben is, ahol bizonyos körök pártolták a dunai föderáció gondolatát, és hajlottak a Magyarországgal való kompromisszumos megoldásra. De 1920. december 23-án a Jules Cambon elnöklete alatt Párizsban ülésező Nagyköveti Konferencia, amely a békeszerződések végrehajtása felett örködött, jegyzéket adott át a párizsi magyar megbízottnak, Praznovszkynak. Ebben felszólította Magyarországot, hogy engedje át Burgenlandot a Szövetséges Katonai Bizottságnak, amely azután azt Ausztriának adná át. A jegyzék szerint Burgenland megszállását kizárólag az osztrák csendőrség és vámőrség alakulataival kell végrehajtani. A Nagyköveti Konferencia 1921. május 31-én erőlyes hangú jegyzéket juttatott el a Bethlen kormányhoz, felszólítva az Ausztriának ítélt terület kiürítésére. A trianoni békeszerződés érvénybe lépésének végleges időpontját 1921. július 26-ában jelölték meg.

A bécsi és budapesti kormányok között közvetlen tárgyalások kezdődtek Burgenland ügyében. 1921. július 30-án azonban Eichhoff párizsi osztrák megbízott levelet intéz Jules Cambonhoz, amelyben azt állítja, hogy „valójában szinte kizártnak tűnik megegyezésre jutni Magyarországgal a szóban forgó területek átadása előtt... Úgy látszik, hogy a magyar kormány szeretné bekebelezni Sopron városát, ami alapvetően ellenkezőnek a békeszerződések rendelkezéseivel.”<sup>4</sup>

1919. október 2-án a Nagyköveti Konferencia megbízta a Budapesten tartózkodó szövetséges tábornokokat, küldjenek Sopronba bizottságot, hogy az tanulmányozza és előkészítse Burgenland átadását. Ez a bizottság, amely 1920. december 23-án kapta meg utasítását a Nagyköveti Konferenciától, három tábornokból állt; az olasz Ferrario, a francia Hamelin és a brit Gorton tábornokokból. A bizottság azt javasolta, hogy 1921. augusztus 18-án adják át Burgenlandot, de ezt a magyar kormány kérésére elhalasztották.<sup>5</sup> Egy újbóli halasztás nyomán, augusztus 27-ére tűzték ki a magyar csapatok kivonulását.

Augusztus elejéig nyugodt volt a helyzet Burgenlandban. A lakosság várta az osztrák csendőrség megjelenését, ki örömmel, ki kedvetlenül. Hamelin tábornok 1921. szeptember 17-i beszámolójában Burgenland lakosságát két kategóriába osztja,<sup>6</sup> azokra, akik azt szeretnék, hogy a terület megmaradjon a magyar királyságon belül, s azokra, akik Ausztriához kívánnak csatlakozni. Sopron lakóit – beleértve a németajkúakat, a tisztviselőket és alkalmazottakat, akiket további pályafutásuk Magyarországhoz köt, csakúgy, mint a birtokosokat, akik félnek az Osztrák Köztársaság szocialista tendenciáitól az első kategóriába sorolja Hamelin tábornok. – A második kategóriában említi a német anyanyelvűeket, akik nem kötődnek szorosan a vidékhez, a szocialistákat, a kommunistákat, a munkásokat, akik arra számítanak, hogy könnyebben találnak munkát Bécsben mint Magyarországon, és végül a horvát kisebbséget. Az osztrák korona növekvő elértéktelenedése és a magyar korona árfolyamának átmeneti javulása Magyarországnak kedvezett, amennyiben vonzerejét növelte, Hamelin tábornok 1921. augusztus 8-i táviratában arról tájékoztatja kormányát, hogy a nyugat-magyarországi német anyanyelvűek képviselői augusztus 6-án Sopronban kijelentették előtte, „amennyiben az Ausztriához csatlolás visszavonhatatlan legalább autonómiát kérnek, hogy megóvhassák Nyugat-Magyarországot az Ausztriába menekült magyar kommunisták bevándorlásától.”<sup>7</sup>

<sup>3</sup> *Mario Toscana*: Le origini della piccola intesa secondo i documenti diplomatici ungherisi. In: Rassegna italiana, Rome, Jul. 1941.; *Toscana*: L'accordo revisionista franco–ungherese del 1920. In: *Politica* Tome XX, Rome, 1942.; *J.B. Duroselle*: Histoire diplomatique de 1919 à nos jours. 6<sup>ème</sup> édition. Paris, 1974. 27–28.

<sup>4</sup> Archives des Affaires étrangères (AE) Paris. Correspondance politique (CP). Autriche 1918–1940, Vol. 88. folio 11.

<sup>5</sup> Archives de la Guerre (AG) Vincennes, Série 7N 1920–1940, Hongrie, Carton 2886 (7 N-2886), Rapport du général Hamelin (Ha) 1<sup>ère</sup> partie (1) 17 septembre 1921. 11.

<sup>6</sup> AG Vincennes, 7 N-2886, Ha 1, folios 2–4.

<sup>7</sup> AE Paris. CP. Autriche, Vol. 88. folio 15.

Augusztus második felében növekedett a feszültség Magyarországon és Burgenlandban egyaránt. Hallier tábornok bécsi katonai attasé 1921. augusztus 23-i jelentésében mégis azt írja, „Bethlen gróf szenvedélyes kirohanásai a nemzetgyűlésben, számos magyar képviselő harcias magatartása, az osztrák–magyar határ lezárásának és a diplomáciai kapcsolatok megszakításának bejelentése, végül az osztrák–magyar adósságok eltörlésével való fenyegetés nem látszik különösebben izgatni a bécsi kormányt.”<sup>8</sup> Augusztus 28-án Fouchet, budapesti francia követ arról számol be, hogy „kisebb rajtaütés készül az osztrák hatóságok ellen, amikor azok szabályosan végre akarják majd hajtani az érintett megyék Ausztriához csatolását”.<sup>9</sup> Véleménye szerint a felkelők célja az, hogy a budapesti kormányról levegyék a beavatkozás felelősségét: miután a kormány szabályosan végrehajtja az átadást, a felkelők ezután felszámolják az átadott területeken a győző osztrák uralmat. Azért ugyanezen a napon a szövetségesek budapesti kövei tájékoztatták gróf Bánffy külügyminisztert, hogy a magyar kormányt teszik felelőssé egy esetleges burgenlandi támadásért.<sup>10</sup>

Augusztus 25-től a szövetséges tábornokok suttozó propagandát észlelnek. Augusztus 26-án a legitimista Friedrich István a Soprontól dél-keletre fekvő Balfra utazik, „vezérkara” kíséretében. Ugyanaznap fegyver és lőszer érkezik Sopron és Balf vasútállomásaira, majd Héjjas Iván, és a legitimista Szmracsányi jelenik meg Sopronban számos, civilbe öltözött tiszttel és katonával. A szövetséges tábornokok által kérdőre vont Sigray gróf, a magyar kormány nyugat-magyarországi megbízottja, tagad mindenféle előkészületet és kijelenti, nincs hatalmában szembeszállni Friedrichhel és Szmracsányival. Augusztus 27-én a magyar csapatok – előírás szerint – kiűrik Burgenlandot, helyükre azonban a nap folyamán felfegyverzett bandák vonulnak be. Este Hamelin tábornok megállapítja, hogy Friedrich „vezérkara” a Pannónia Szállodában tartózkodik, ugyanott, ahol a Szövetséges Katonai Bizottság-székel.<sup>11</sup> Az osztrák csendőrségnek másnap, augusztus 28-án kell bevonulnia Burgenlandba.

A helyi magyar hatóságok és a szabadcsapatok fegyveres ellenállásra készültek az osztrákokkal szemben, de mindkét oldalon felvonultattak fegyveres erőket. Az osztrák kormány úgy vélte, hogy Ausztria keleti határát a Tanácsköztársaság, a Kun-kormány<sup>12</sup> csapatai fenyegetik, már 1919. április 28-án hozott létre egy ezer csendőrből álló védelmi alakulatot, a „Grenzschutz Ost”-ot. 1919. július 9-én ezt „Gendarmerie–Grenzshutz”-zá alakították át és parancsnokságának székhelyéül Bécsújhelyet jelölték ki. Ez az egység 5 különítményre és 65 csendőrállomásra tagolódott.<sup>13</sup> 1921. június 2-án Karl Vaugoin osztrák honvédelmi miniszter úgy intézkedett, hogy a szövetségi hadsereg mind az öt dandárjának két gyalogos zászlóalja álljon készen arra, hogy szükség esetén a csendőrséget támogassa Burgenland elfoglalásában. Június 11-én Rudolf Vidossich ezredes, a bécsi első dandár parancsnoka azt a parancsot kapta, hogy a terület megszállásának terveit készítse elő szoros együttműködésben Robert Davyval,<sup>14</sup> a jövődi kormányzóval. Augusztus 19-én 9 gyalogos zászlóalj, egy lovasszáhad, 1 kerékpáros század, 3 tüzéreg, 3 műszaki század, 1 híradós század és 2 gépkocsizó osztag került tartalékként Vidossich ezredes parancsnoksága alá.

Kevéssel a Tanácsköztársaság bukása után, 1919. augusztus 7-én Lehár Antal ezredet kinevezték a nyugat-magyarországi csapatok parancsnokává Szombathelyre. Ott IV. Károly restaurációjának híveként készíti elő az Ausztriával szembeni ellenállást, olyan csapatokat összpontosítva a vidékre,

<sup>8</sup> Uo. folios 23–24.

<sup>9</sup> Uo. folio 32.

<sup>10</sup> Uo. folios 32–33.

<sup>11</sup> AG Vincennes, 7 N-2886, Ha 1, 18–21.

<sup>12</sup> *Erwin Steinböck*: Die Angliederung des Burgenlandes 1921. In: *Die Nachkriegszeit 1918–1922*. Wien, 1973. 114.

<sup>13</sup> *Gerald Schlag*: Die Kämpfe um das Burgenland. Vienne 1978.

<sup>14</sup> Báró Lehár ezredes fivére Lehár Ferencnek, a híres operettszerzőnek.

melyeknek tisztjei legitimisták. Az első restaurációs kísérlet 1921. március 26-29-e között zajlott le. IV. Károlyt Burgenlandban, Felsőőrön fogadták. A restaurációs kísérlet nem utolsósorban Horthy szilárd ellenállásán bukott el. Lehár ezredet pedig rendelkezési állományba helyezték.

Augusztus 14-én 2 tartalékos csendőrzászlóalj érkezett Burgenlandba a rend fenntartásának ürügyén. A 900 fős alakulat egykori vadászszázadokból állt. A második zászlóalj Osztenburg őrnagy parancsnoksága alatt Sopronban állomásozott, a harmadik zászlóalj Ranzenberg kapitány parancsnokságával elfoglalta Felsőőrt.<sup>15</sup> Augusztus elejétől szabadcsapatok gyülekeztek báró Berg, Kapuvár környéki és gróf Sigray, Sárvár környéki birtokainak néhány tanyáján, vagyis a „trianoni határ” közelében. Ezek fegyverrel és lőszerrel rendelkeztek, utánpótlásukról pedig a magyar hadsereg gondoskodott.<sup>16</sup> Hamelin tábornoknak, aki ez idő tájt Győr és Szombathely között ingázik, augusztus 27-én egy falusi lakos azt jelenti, hogy „felgyverkezett parasztok gyülekeznek azzal a céllal, hogy beavatkozzanak Nyugat-Magyarországon”.<sup>17</sup>

A magyar szabadcsapatok két irányzathoz tartoztak. Egy részük IV. Károly restaurációjának híve, más részük pedig a szabad királyválasztáshoz szeretne visszatérni. Az első csoportba Friedrich és Erdődy Tamás gróf, a másodikba Prónay és Héjjas tartozik, többek között. Utóbbiak Gömbös Gyulával állnak kapcsolatban és Horthy kormányzó hívei, feladatuk a legitimisták ellenőrzése, és a puccsista vagy restaurációs kísérletek megakadályozása. Burgenland északi részén Héjjas főhadnagy tartózkodik 150 főnyi szabadcsapat élén, a kerület középső részén Friedrich és Erdődy gróf Károly-párti csapatai körülbelül 500 főt tesznek ki. Délen Prónay alezredes mintegy 1500 embert irányít. Mintegy 100 főnyi burgenlandi születésű felkelőt a borostyánkői dr. Egan Imre, a megye volt főispánja vezet.<sup>18</sup>

A Szövetséges Katonai Bizottság tábornokai augusztus 6-ától Sopronban tartózkodnak. Harminc szövetséges tiszt – 10 francia,<sup>19</sup> 10 olasz és 10 angol – augusztus 17-én érkezik Sopronba.<sup>20</sup> Nyolc csoportba osztják őket, és elfoglalják állomáshelyeiket Sopronban, Nezsiderben, Köpcsenyben, Kismartonban, Nagymartonban, Felsőpulyán, Felsőőrön, Németújváron és Gyanafalván. Sigray gróf kijelenti a szövetséges tábornokoknak, hogy a közrendért augusztus 29-e 16 óráig, a Burgenland átadását rögzítő jegyzőkönyv aláírásának idejéig felel.<sup>21</sup>

Az átadást három szakaszban kellett megvalósítani: augusztus 27-én a magyar csapatok visszavonulnak az új határvonalától keletre, 28-án az osztrákok szövetséges tisztektől kísérve előrenyomulnak az *A* vonalig (elindulva északon Köpcsenyből, és áthaladva Zurány, Féltorony, Boldogasszonyfalva, Meggyes, Ágfalva, Felsőpulya, Németgyirő, Vámossszalónok, Gyepjűfűzes, St-Michael és Rábakesztúr helységeken), augusztus 29-én az osztrákok a *B* vonalig, azaz a „trianoni határig” nyomulnak előre. Augusztus 29-én az új osztrák kormányzó átveszi a területet a Szövetséges Katonai Bizottságtól.

### *Fegyveres összetűzések*

Ennek értelmében augusztus 28-án hajnalban az osztrák csendőrség 11 hadoszlopa vámőrök kíséretében átlépte a régi határt. A Szövetségesek felhatalmazták Ausztriát arra, hogy igénybe vegye a híradós alakulatokat a távirati összeköttetés fenntartására a hadoszlopok és az osztrák parancsnokság között.

<sup>15</sup> *Steinböck*: i. m. 118.

<sup>16</sup> *Schlag*: i. m. 4.

<sup>17</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 1. 20.

<sup>18</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 2, p.3.

<sup>19</sup> Hamelin tábornokon és Gothié ezredesen kívül francia tisztetek voltak Ligny alezredes, Rinck, Malandrin, Magne, de Lameillere és Michel őrnagy, Bares, Hallier (Hallier 1941–1945 között budapesti katonai attasé, Hallier tábornok, a bécsi katonai attasé fia) és de Redon kapitány valamint Haudcoeur–Guiguet főhadnagy.

<sup>20</sup> AE Paris. CP. Autriche, Vol 88. folio 7.

<sup>21</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 1. p.17.

A hat déli hadoszlopot, amint a határon megjelent, lövések fogadták. A VII. oszlopot, mely Pin-kafő irányában haladt előre, a magyar csendőrség harmadik zászlóaljához tartozó géppuskás osztagok tüze állította meg. Ezeket Ranzerberger kapitány azért hagyta hátra, hogy támogassák a szabadcsapatokat.<sup>22</sup> A géppuskás osztagokat azonban Gundry White angol kapitány közbenjárására még aznap este az A vonaltól keletre vonták vissza. Markt Hallauban a VIII. oszlopot ugyancsak géppuskatűz alá vették. A szövetséges tisztek hiába próbálták meggyőzni az osztrák csendőröket, hogy legalább azokat a helységeket foglalják el, amelyekbe ellenállás nélkül bejuthatnak. Az osztrák csendőrök ezt nem vállalták, és visszavonultak a határra. A katona-tanács írásban deklarálta, hogy a csendőrök nem akarnak harcolni.<sup>23</sup>

Északon a csendőrség 28-án délig elfoglalta valamennyi az A vonaltól nyugatra fekvő helységet, de este 7 órakor a magyar szabadcsapatok megtámadták St-Margrethen-i és cinalvai állásaikat. Davy, az osztrákok képviselője ekkor azt kérte a Szövetséges Katonai Bizottságtól, engedélyezze, hogy az osztrák hadsereg Burgenland területére léphessen. A szövetséges tábornokok visszautasították a kérést, főként azért, hogy elkerüljenek mindenfajta összecsapást a magyar hadsereggel. Ez már mint feltételezték, a csehek és szerbek beavatkozását és egy általános közép-európai konfrontációt vonhatott volna maga után.<sup>24</sup>

Augusztus 29-én a magyar kormány úgy döntött, hogy a terület átadását az A vonalnál leállítja, arra hivatkozva, hogy egyrészt a szerbek a tervekkel ellentétben nem üritették ki Baranyát, másrészt hogy az Ausztriával való pénzügyi viták rendezéséig maga kívánja kézben tartani a területeket. Ugyanaznap az osztrák csendőrségnek Északon ki kellett ürítenie St. Margrethen-i és ruszti állásait, és meg kellett erősítenie az Ágfalván állomásozó 400 fős helyőrséget. Délen, miközben három állásukat támadják, kiürítették Németgyírot, Davy 30-án reggel, ismételten, de megint csak hiába kérte, hogy engedélyezzék az osztrák szövetségi erő bevetését. Augusztus 31-ére az osztrák csendőrség veszteségei 3 halottra, 16 sebesülte és 12 eltűntre emelkedtek. Az összecsapások szeptember 1-én Fehringnél a régi határtól nyugatra, és 2-án Pörgölénynél folytatódtak. Itt az osztrák csendőrség foglyul ejtette dr. Egant.

Szeptember 2-án Franciaország budapesti követe azt írja, „a magyar kormány kitaróan tagadja, hogy része lenne a megyékben folyó összecsapásokban, de gróf Bánffy kivéve, aki igyekszik tiszteletben tartani a Szövetségesekkel szembeni kötelezettségeit, a kormány cinkosságát nehéz kétségbe vonni.”<sup>25</sup> A követ jelzi „tankkal felszerelt jelentős magyar haderők” jelenlétét Körmend és Szentgottárd térségében és Kőszegtől keletre.<sup>26</sup>

Szeptember 5-én súlyos incidens történt. Hajnalban a felkelők két különítménye Taby Árpád<sup>27</sup> hadnagy és Budaházi Miklós kapitány irányításával megtámadta a németgyírói osztrák állást, melyet 80 csendőr és 15 pénzügyőr védett. Három csendőrt megöltek, 17-et foglyul ejtettek, a többiek Kirschlag irányába elmenekültek. A pörgölényi és lóteri állásokból is sürgősen visszavonultak Kirschlag felé, ahol az 5. gyalogezred 2. zászlóalja állomásozott mindenfajta védelmi biztosítás nélkül.<sup>28</sup> A felkelők a régi határig üldözték a csendőröket. Az 5. gyalogezred 2. zászlóalját ekkor riadóztatták, átkelt a határon, hogy biztosítsa a csendőrök visszavonulását, és 8 óra körül összecsapott Taby hadnagy szabadcsapataival. A zászlóalj visszavonult Kirschlag felé, ahol a csendőrség visszavonulása pánikot keltett.<sup>29</sup> A harc délután 1 óráig tartott. Az osztrák veszteségek 7 halottra, 15 sebesülte és 2 fogolyra

<sup>22</sup> Uo. 21.

<sup>23</sup> Uo. 22.

<sup>24</sup> Uo. 22.

<sup>25</sup> AE Paris, CP. Autriche, Vol. 88. folio 76.

<sup>26</sup> Uo. folio 80.

<sup>27</sup> Taby Árpád, az első világháború hőse, a Mária Terézia rend lovagja a magyar hadsereg aktív állományban marad 1939-ig.

<sup>28</sup> AG Vincennes, 7 N-2886, Ha 2, 11.

<sup>29</sup> *Schlag*: i. m. 12.

emelkedtek. A két foglyot a magyarok kivégezték. A magyar veszteség 9 halott és számos sebesült volt. Magne, a Szövetséges Katonai Bizottság elnöke kijelentette, hogy „az osztrák állításokkal ellentétben Kirschlag osztrák falut nem támadták meg, nem történt határsértés...”<sup>30</sup> Az osztrák kormány ui. egy Wiener-Neustadtból 16 óra 30 perckor érkezett, s nem ellenőrzött értesülés alapján valóban azt állította, hogy a község ellen magyar *reguláris* csapatok intéztek támadást. Magne kijelentése a magyar reguláris csapatok jelenlétét tagadta. Ferrario tábornok másnap, szeptember 6-án helyszínrre érkezett és Sigray gróf kérésére nyilatkozatot adott át neki, amelyben világosan az állt, hogy a harcot magyar részről felfegyverzett civilek viselték.

A szeptember 6-áról 7-ére virradó éjszaka a magyar fegyveresek megtámadták a Soprontól 10 km-re északnyugatra fekvő Zárány községet, ahol a csendőrök minden biztonsági intézkedés nélkül aludtak. Egy csendőrt megöltek, hármat súlyosan megsebesítettek, 22-őt pedig foglyul ejtettek.<sup>31</sup> Szeptember 8-án hajnali 4 órakor a felkelők megtámadták az Ágfalván állomásozó 500 csendőrt és rendőrt. Egy csendőrt megöltek, 23-at megsebesítettek. A pánikba esett osztrákok sebtében a vasútállomásra menekültek, ahonnan vonaton Nagymartonba távoztak, négy halottat hagyva a helyszínen, majd a brennbergbányai hadállást reggel 5 órára harc nélkül kiürítették. Ezt követően Osztenburg őrnagy második csendőrzászlóalja felfegyverezte azt a szabadcsapat századot, amely azt megelőzően megtámadta az osztrák csendőröket, és a Szövetséges Bizottság kérésére elfoglalta Ágfalvát és Brennbergbányát.<sup>32</sup> Osztenburg 9-én különítményeket küldött a Soprontól északnyugatra fekvő Lépesfalvára és Sopronkertesbe, a kilencedikéről tizedikére virradó éjszaka pedig egyik századát Kismartonba irányította és a Szövetséges Bizottság megbízottja, Gothié ezredes tiltakozása ellenére is ott tartotta.

Szeptember 9-én Davy, majd maga Schober kancellár is bejelenti, hogy tekintettel az osztrák csendőrséget ért támadásokra, a bécsi kormány a szövetséges tábornokok hozzájárulását kéri valamennyi Burgenlandban állomásozó alakulat fegyverbe szólításához. A szövetséges tábornokok a hozzájárulást megadták. Ezzel egyidejűleg szeptember 10-én a Nagyköveti Konferencia felszólította a magyar kormányt, hogy haladéktalanul üritse ki az *A* és *B* zónákat, ellenkező esetben a szövetséges hatalmak gazdasági intézkedéseket vesznek fontolóra, hogy elérjék a kiürítés hiánytalan végrehajtását.<sup>33</sup> A bécsi kormány határozott szándéka kell, hogy garantálja az ország keleti határának biztonságát és hogy lehetőleg diplomáciai úton érje el a magyar szabadcsapatok kivonását Burgenlandból. Szeptember 8-án Vidossich ezredes a határ 283 km-nyi szakaszán 9 gyalogos zászlóaljat, 2 lovasszázadot és 2 tüzéregyedet helyezett el. Szeptember 11-én Schober kancellár felhatalmazást kapott a szövetséges tábornoktól, hogy foglaltassa el a szövetségi csapatokkal a Wimpassing, Szarvkő, Borostyánkő, Pecsényéd, Savanyúktút vonalat, ami biztosítja a bécsújhelyi és lajtaújfalusi bányák védelmét.<sup>34</sup> Szeptember 10-én az osztrák csendőrség valamennyi őrsét visszavonják Burgenlandból.

A szabadcsapatok azonban behatoltak az osztrákok által kiürített területre, Héjjas csapata szeptember 22-én elfoglalta Nezsideret és Pándorfalut. Az osztrákok, hogy fedezzék Bruckot a csendőrséggel és egy gyalogos századdal elfoglaltatják a várostól délkeletre fekvő dombokat. Szeptember 24-én 3 óra 30 perckor Héjjas főhadnagy a harminc felkelő megtámadja az első gyalogezred 3. zászlóalját, amely gyorsan visszavonul a Lajta bal partjára, két halottat és három sebesültet hagyva hátra. A szabadcsapatok folytatják benyomulásukat osztrák területre. Szeptember 27-én 20 felkelő megtámadott egy 15 főből álló csendőrsöt Au an der Leithán, és 9 csendőrt foglyul ejtett. Szeptember 30-án Lembachból jószágokat hajtott el. A határ mentén minden nap szoltak a fegyverek.

Ezek az események oda vezettek, hogy a Nagyköveti Konferencia immár ultimátumban szólította fel a magyar kormányt, hogy október 4-ére üritse ki Burgenlandot.

<sup>30</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 2, 11.

<sup>31</sup> Uo. 13. *Steinböck*: i. m. 128.

<sup>32</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 2, 14.

<sup>33</sup> Uo. 17.

<sup>34</sup> Uo. 19.

### A megegyezés

A belpolitikai helyzet Ausztriában csakúgy, mint Magyarországon a megegyezés elfogadására kényszerítette mindkét kormányt.

Szeptember 17-én az olasz kormány felajánlja Ausztriának és Magyarországnak, hogy közvetít. Ugyanaznap Franciaország budapesti követe látogatást tesz Hořthynál Burgenland ügyében, és ezt írja beszámolójában: „Egy minden érvelés elöl elzárkózó embert találtam, akiről nem is hiszem, hogy megingatható.”<sup>35</sup> De október 2-án a magyar kormány képviselője, Hegedűs tábornok bejelenti, hogy Magyarország elfogadja a szövetségesek feltételeit. Október 3-án a magyar csapatok kiűrik a *B* zónát és visszavonulnak a trianoni határ mögé. A magyar csapatok helyét minden összetűzés nélkül a szabadcsapatok foglalják el. 16 órakor Hegedűs tábornok és a szövetséges tábornokok aláírják az átadási jegyzőkönyvet.

A magyar reguláris csapatok kivonása azonban nem tette lehetővé, hogy az osztrákok nyomban elfoglalják Burgenlandot.

Október 4-én hajnalban több felkelő banda jelent meg a Sopron környéki demarkációs vonalon azt híven, hogy azt már kiűrtették. Osztenburg zászlóalja, mely továbbra is a Szövetséges Bizottság rendelkezésére állt, meglepte és minden ellenállás nélkül letartóztatta őket. Ami Burgenland többi részét illeti, azt a szabadcsapatok fennhatósága alatt hagyták. Október 4-én egy gyűlésen leszögezték, hogy a magyar hatóságok távozásával Burgenland nem került Ausztria birtokába és „Lajta-bánság” néven proklamálták Burgenland függetlenségét. Prónay Pál alezredest nevezik ki bánná, kormányfővé és hadügyminiszterré. Prónay hatalma azonban nem terjedt ki sem Kismarton környékére, melyet Károly-párti bandák tartottak kezükben, sem pedig a Héjjas bandái által megszállt északi területre. A legitimista bandák feletti parancsnokságot hamarosan Friedrich vette át.<sup>36</sup> Október 6-án, 7-én és 10-én Héjjas szabadcsapatai tüzet nyitottak Bruck városára. Október 4 és 12 között más bandák is tüzeltek osztrák területre. A Szövetséges Katonai Bizottság tehetetlenül állt az eseményekkel szemben, ugyanekkor elismerését fejezte ki Hegedűs tábornok és Osztenburg őrnagy korrektségéért és a Sopron környékén uralkodó rendért és teljes nyugalomért.

1921. szeptember 21-én Csehszlovákia és Magyarország külügyminiszterei, Edvard Beneš és gróf Bánffy Miklós találkoznak Brno-ban. Gróf Bánffy kijelentette, hogy Magyarország lemond Burgenlandról, amennyiben a szövetségesek elfogadják egy Sopron környéki határkiigazítást. A közvetítő mégsem Csehszlovákia lett, hanem Olaszország, mely följánlotta döntőbíráskodását október 1-én.<sup>37</sup>

A tárgyalásokra október 11 és 13 között került sor Velencében. Az olasz kormányt külügyminisztere, della Torretta márk képviselte. Schober kancellár, Bethlen miniszterelnök és Bánffy külügyminiszter vettek részt a tárgyaláson. Az október 13-i velencei jegyzőkönyv kikötötte, hogy három héten belül, vagy ha a szövetséges tábornokok úgy döntenek még korábban, minden burgenlandi lázadónak le kell tennie a fegyvert, és minden idegennek el kell hagynia a területet. Burgenland pacifikálása után a tartományt át kell adni Ausztriának, kivéve Sopront és környékét, ahol népszavazást kell tartani. Burgenland átadását Ausztriának egy fontos esemény is siettette. Október 20-án, 16 órakor IV. Károly és Zita királyné repülőgépe szállt Dénesfán, Cziráky gróf Vas megyei főispán kastélya közelében. IV. Károly Lehár ezredes társaságában Sopronba ment, ahol Rakovszky, a nemzetgyűlés volt elnöke vezetésével kormányt alakított. A tábornokká előléptetett Lehár ezredes lett a külügyminiszter. Hegedűs tábornok és Osztenburg őrnagy szintén csatlakoztak az uralkodóhoz és elkísérték Budapestre vezető útján. IV. Károly visszatérési kísérlete azonban kudarcba fulladt, a király lemondását, a királyhoz hű csapatok lefegyverzését és az ex-király internálását vonta maga után.

<sup>35</sup> AE Paris. CP. Autriche, Vol. 89. folio 49.

<sup>36</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 4, 2.

<sup>37</sup> *Steinböck*: i. m. 132.

Október 25-én számos felkelő érkezett Sopronba. Horthy másnap, október 26-án Hegedűs tábornok helyére Guillaume Árpádot, a szombathelyi katonai kerület parancsnokát nevezi ki a Szövetséges Katonai Bizottság mellé összekötőnek, aki 27-én egy zászlóalj élén Sopronba érkezik, hogy a vidéket megtisztítsa. Sigray és Esterházy grófot, Horváth tábornokot és Osztenburg őrnagyot letartóztatják, a szabadcsapatok kiűrik Sopron környékét. November 1-én Ferrario tábornok biztosítékot kap arra, hogy a szabadcsapatokat november 6-ig teljesen eltávolítják Burgenlandból. A felkelők engedelmeskedtek a budapesti parancsnak, s november 4-én gyülekezni kezdtek azzal a céllal, hogy magyar területen leszereljék őket. November 5-én Prónay ezredes szabadcsapatai kiűrtették a déli, Héjjas csapatai az északi területeket. 2150 felkelőt szereltek le: 550-et Magyaróvárott, 800-at Kapuvárott és 800-at Szombathelyen.<sup>38</sup> November 6-án Guillaume tábornok a szövetséges tisztek jelentései alapján beszámol a kiűrités befejezéséről. November 11-én a Szövetséges Katonai Bizottság tudatja az osztrák kormánnyal, hogy Burgenlandban helyreállt a nyugalom és felszólítja, hogy Sopron és vidéke kivételével vegye birtokba a területet.

Az osztrák hadsereg fokozatosan foglalta el Burgenland északi, majd déli részét. November 13-án 9 órakor három hadoszlop átlépte az északi zóna határát, s 17-re teljes egészében elfoglalta a területet. November 19-én a Szövetséges Katonai Bizottság felszólította az osztrák kormányt az okkupáció meggyorsítására. November 25-én 10 órakor három dandár hatolt be a déli zónába, amit 30-ára foglaltak el teljesen. December 3-án a Szövetséges Bizottság bejelentette, hogy a velencei határozatban előírt pacifikálás megtörtént. A Burgenland Ausztriának történő átadásáról készült jegyzőkönyvet december 5-én írták alá a szövetséges tábornokok és Egon Heim, az osztrákok képviselője.<sup>39</sup>

#### *A soproni népszavazás*

Sopronnak és vidékének (utóbbi nyolc falut foglalt magába) területe 356 km<sup>2</sup>, lakóinak száma 48 000, ebből 34 000 soproni. Az 1910-es népszámlálás szerint a lakosság a következőképpen oszlik meg: németajkú 55,75%, magyar 36%, horvát 6,35%, egyéb 1,9%. A lakosság 64%-a beszél magyarul.<sup>40</sup> Mindkét állam igyekezett nyomást gyakorolni a lakosság szavazatainak megszerzése érdekében és mindkettő azzal vádolta a másikat, hogy megfélemlítést alkalmaz.

November 23-án a Nagyköveti Konferencia úgy döntött, hogy szövetséges csapatokat kell küldeni Sopron területére, és hogy a magyar csapatokat ki kell onnan vonni a népszavazás előtt. December 8-án Felső-Sziléziából érkeztek szövetséges csapatok Sopronba, az olasz Marini ezredes parancsnoksága alatt, mégpedig 59 brit, 208 francia és 230 olasz, összesen 30 tiszt és 467 katona.<sup>41</sup> December 10–12 között visszavonták a magyar csapatokat, de néhány összetűzésre sor került. December 8-án nyolc olasz katonát öltek meg magyar felkelők. December 9-én Ausztria 15 000 embert vont össze Sopron térségében, és azt tervezte, hogy erőszakkal birtokba veszi Sopront.<sup>42</sup>

A népszavazást Sopronban december 14-én, a környező falvakban 16-án tartották meg, eredményét december 18-án hozták nyilvánosságra. 24 063 szavazóból 15 334 (65,1%) szavazott Magyarországra, és 8227 (34,9%) Ausztriára. A Magyarországhoz való tartozás a magyar nyelvű lakosság számarányánál 29,1%-kal több szavazatot kapott.<sup>43</sup> December 24-én a szövetséges tábornokok meg-

<sup>38</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 5, 5.

<sup>39</sup> Uo. 6, 3.

<sup>40</sup> Magyar Statisztikai Közlemények. 42. K. Az 1910. évi népszámlálás. Bp. 1912. 44–45.

<sup>41</sup> AG Vincennes. 7 N-2886, Ha 5–6.

<sup>42</sup> Steinböck: i. m. 143.

<sup>43</sup> Sarah Wambaugh: Plebiscites since the World War. Carnegie endowment for international peace. Washington, 1933. Tome I. 292.



erősítették a népszavazás eredményét. 1922. január 1-én déli 12-kor Sopront és vidékét átadták Magyarországnak és január 2-án a szövetséges csapatok visszatértek Felső-Sziléziába. Január 16-án a Szövetséges Katonai Bizottságot hivatalosan feloszlatták.

Mindezek ellenére a határincidensek nem szűntek meg. 1921. december 22-én Strém, december 30-án Sopronnyék közelében volt összetűzés. 1922. március 24-ről 25-re virradóra a felkelők, elhagyván az Esterházy család birtokán fekvő mekszikópusztai tanyát, megtámadták Mosonfalvát és megölték egy csendőrt. Júliusban mintegy 50 főből álló szabadcsapat Apáthy László parancsára megtámadta Karácsfát és Luisinet. Ez volt a magyar szabadcsapatok utolsó akciója, a Bethlen-kormány ezután feloszlatta őket, és vezetőiket, Héjjas Ivánt és Apáthy Lászlót letartóztatta.

A Burgenland elfoglalása során elszenvedett veszteségek a következők voltak: osztrák részről 45 halott, 103 sebesült és 64 fogoly, magyar részről 40 halott 40 sebesült és 104 fogoly.

\* \*

A saint-germaini és a trianoni békeszerződések közvetlen következménye az lett, hogy Magyarország elszigetelődött Közép-Európán belül és olyan revíziós politikát folytatott, mely rövid időn belül a Németországhoz való szövetséget eredményezte.

A burgenlandi ügy a magyar revíziós politika első megnyilvánulása volt, s két legyőzött ország között vezetett ellenségeskedésre. A szabadcsapatok akcióit támogatva Magyarország arra kényszerítette a Szövetségeket, hogy változtassanak a két békeszerződésen és hogy népszavazást tartsanak Sopronban és környékén. Az olasz döntőbíráskodás kezdetét jelentette Olaszország közép-európai és balkáni aktív külpolitikájának, amely az 1934. március 17-i „római egyezményhez”, majd az 1938. november 2-i és 1940. augusztus 30-i bécsi döntésekhez vezetett.

*Fordította: Perlusz Katalin*